

Alberti és a „pictor doctus”

Leon Battista Alberti:

A festészetéről - Della pittura, 1436.

Fordítás, bevezető tanulmány és jegyzetek:

Hajnóczy Gábor.

Balassi Kiadó, Bp., 1997. 180 old.

A magyarországi kultúrtörténet és művészettörténet régi adósságát törlesztette Hajnóczy Gábor, amikor lefordította, tartalmas bevezetéssel és tudós jegyzetekkel látta el a 15. századi itáliai művészet és irodalom egyik legkimagaslóbb alakjának, Leon Battista Albertinék *A festészetéről* címet viselő remekművét. A korabeli traktátusi irodalom e gyöngyszeme kétségtelenül többféle igény és érdeklődés kielégítésére szolgál: művészettörténészek és a Quattrocento kultúrájával foglalkozók számára egyaránt hasznos könyv, hiszen Alberti műve szakmaspecifikussága mellett érdekelt kordokumentum is. Maga az értekezés keletkezéstörténete is ezt sugallja: mint ismeretes, először latin, majd olasz nyelven írta meg a szerző; ezzel kétség kívül a nyelvi vitákban foglalt állást, a „volgare”, a beszélt olasz nyelv irodalmi alkalmassága mellett érvelve. A *Della pittura* mint kordokumentum az olasz humanista kultúra sajátos pillanatában született, amikor a cicerói latin, az írott kultúra nyelve a legkimagaslóbb humanista gondolkodók elitrétegnek szánt írásainak szinte kizárólagos nyelve volt még. Ugyanakkor az első humanisták, sőt maga Petrarca esetében is nyilvánvaló, hogy a klasszikus latin nyelven leírt gondolatok ugyanazon szerző révén gyakran olaszul is – esetleg más műfajban – megfogalmazásra kerültek.

Alberti könyvének egyik érdekessége éppen abban áll, hogy a festészettel kapcsolatos gondolatait azonos műfajban vetette papírra latin, illetve olasz nyelven. Így egy olyan művet tart kezében az olvasó, amely érdekelt művészetelméleti, egyben filológiai utazásra invitál. Míg a *De pictura* a klasszikus retorika technikájának tökéletes ismeretéről tanúskodik és elsősorban humanistáknak készült,

addig a *Della pittura* a retorikus szerkezet megtartása mellett, az olasz terminológia megteremtésére törekedve valószínűleg a festőket, a festészet iránt érdeklődő laikusokat vette célba, erre egyébként maga Alberti is utalt az értekezés utolsó fejezetében. A fordítónak tehát ezzel az érdekes és a korszakot alapvetően jellemző, Alberti részéről tudatos kettősséggel kellett számolnia.

Hajnóczy Gábor, a művészettörténész-fordító számára művészettörténeti és fordítói állásfoglalást egyaránt igényelt az értekezés, minthogy a latin és az olasz nyelv mellett a számos kiadás közötti választás kérdése is megoldásra várt: az előző részletesen tájékoztatja az olvasót a problémákról, egyben filológiai hasznos útmutatást is nyújt a fordítás során figyelembe vett változatokról. A kötet külön érdekessége, remek szerkesztői és fordítói ötlettől vezérelve az – az Alberti-szöveg esetében eddig még nem alkalmazott megoldás –, hogy Hajnóczy az olasz változathoz hiányzó, de a megelőző latin szövegben meglévő mondatokat is befüzte a magyar fordításba. Ennek köszönhetően elmondható, hogy valóban minden részletében kellő hűséggel kidolgozott, teljes fordítást olvashatunk.

Hajnóczy Gábor pontos, Alberti stílusához igazodó, de felesleges archaizálástól mentes, gördülékeny fordítása kétségkívül filológiai precíz munka. Ami külön értékessé teszi a kétnyelvű kiadást, az a szakmai erudíció, a Quattrocentóban is éppen érlelődő szakkifejezési konzekvens használata. A veretes 15. századi szöveg hű fordítását egy tudós felkészültséggel megírt és megszerkesztett jegyzetapparátus kíséri és egészíti ki.

Hajnóczy Gábor közel harminc oldalas előszava a festészet korabeli felfogásáról, Albertiről, mint a Leonardo da Vincit közvetlenül megelőző egyetemes emberről, a humanista traktátus lényegéről tájékoztatja az olvasót. Külön kiemelendő az Alberti-féle két ajánlás filológiai-társadalmi magyarázata, amellyel Hajnóczy rámutat arra az utóbbi

évtizedekben egyre többet kutatott kapcsolatra, amely a reneszánszkori festészet és a festő udvari, társadalmi státusza, megbecsültsége között létezett. Az előszó azzal válik teljessé, hogy az Alberti által tárgyalt legfontosabb kérdések (rajz, kompozíció és „jelenc”, azaz a história, a megvilágítás és a négy alapszín, valamint a „pictor doctus” ideálja) művészettörténeti szempontból képezik a vizsgálat tárgyát. Hajnóczy Gábor figyelmét az sem kerüli el, hogy a „művelt festő” kapcsán érintett morálfilozófiai kérdések révén Alberti egy másik énjé, a *Della famiglia* moralizáló írója is elének tárul.

A kétnyelvű könyvet a név- és tárgymutató mellett egy igényesen összeállított, minden részletre kiterjedő irodalomjegyzék teszi teljessé, amely a kéziratok és a kiadások ismertetésén túl a klasszikus ókori, illetve korabeli forrásokról és az Alberti által tárgyalt művészettelméleti kérdések modern szakirodalmáról is részletes tájékoztatást nyújt. Mindezek alapján bizonyára nem hat meglepetésként, ha mindenkinek, aki a témakör iránt érdeklődik, jó szívvel ajánljuk a könyvet.

Vígh Éva

Számunk szerzői

Dominique Barthélemy	<i>történész, Párizs</i>
Benda Gyula	<i>történész, ELTE, Budapest</i>
Font Márta	<i>történész, JPTE, Pécs</i>
Homonnai Sarolta	<i>történész, MTA-JATE, Szeged</i>
K. Horváth Zsolt	<i>PhD-hallgató, ELTE, Budapest</i>
Dominique Iogna-Prat	<i>történész, Auxerre</i>
Keller László	<i>egyetemi hallgató, JATE, Szeged</i>
Miklós Péter	<i>egyetemi hallgató, JATE, Szeged</i>
Pierre Monnet	<i>történész, Göttingen</i>
Picrre Nora	<i>történész, Párizs</i>
Scláf Levente	<i>PhD-hallgató, ELTE, Budapest</i>
Szcgfű László	<i>történész, JGYTF, Szeged</i>
Takács Károly	<i>régész, Győr</i>
Ungváry Jenő	<i>történész, Budapest</i>
Vajda Tamás	<i>PhD-hallgató, JATE, Szeged</i>
Vígh Éva	<i>irodalomtörténész, JATE, Szeged</i>
Wcisz Boglárka	<i>PhD-hallgató, Szeged</i>
Zimonyi István	<i>történész, JATE, Szeged</i>

A fordításokat BENDA GYULA, GALAMB GYÖRGY, K. HORVÁTH ZSOLT, KISS GERGELY, KORDÉ ZOLTÁN és NOVÁK GYÖRGY készítette illetve ellenőrizte.

Köszönjük mindazoknak,

akik személyi jövedelemadójuk 1%-át egyesületünk s így folyóiratunk számára ajánlották fel.

A befolyt **31 906 Ft**-ot e számunk nyomdai előállításának költségeihez használtuk fel.

Előre is köszönjük azoknak, akik a következő évben is megtisztelnak bennünket bizalmukkal és támogatásukkal.

Adószámunk: **19079581-2-06**.

CONTENTS

Essays

- UNGVÁRY, JENŐ
Steadfast Savartians? 5
- SZEGFŰ, LÁSZLÓ
Once more on the sermons of St. Gerald 12
- FONT, MÁRTA
On the nature of the authority of the Kievan (Grand) Prince 22
- HOMONNAI, SAROLTA
„...cundo in nuncium regis versus regem Hungaric...” – A diplomatic journey and what it cost in 1346 34
- IOGNA-PRAT, DOMINIQUE
The Christian making of political space 57
- MONNET, PIERRE
Medieval *Patria* in a German context, between the organization of an empire and regional forms of consciousness 73
- SELÁF, LEVENTE
Alexander the Great and the Trojans in Burgundian literature 95

Debate

- TAKÁCS, KÁROLY
Observations on a recent volume of the historical geography of the Árpád era by György Györffy 123

Theory and Method

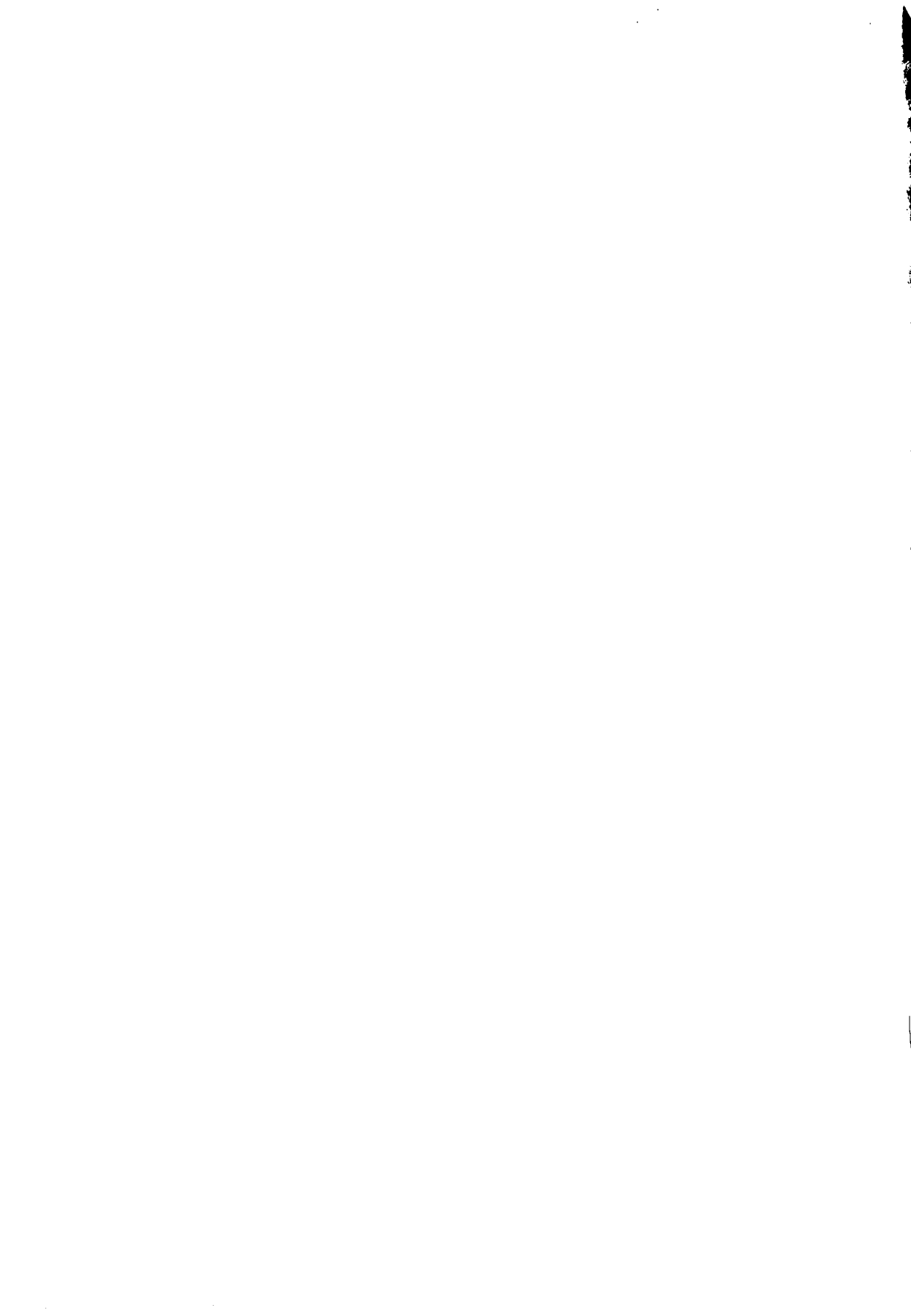
- K. HORVÁTH, ZSOLT
À la recherche du mémoire perdu. Pierre Nora and the French panorama of historical memory research 132
- NORA, PIERRE
Between memory and history. The problematics of places 142

Beyond the Borders

- „Every generation is like pages of the same book...” Interview with Dominique Barthélemy 158
- Bibliography of the works of Dominique Barthélemy 163
- BARTHÉLEMY, DOMINIQUE
The atropy of historical thinking: the theory of „the transformation around the millenium” 166

Reviews

- The social structure of the Huns
(*Tibor Schäfer: Untersuchungen zur Gesellschaft des Hunnenreiches auf kulturanthropologischer Grundlage. [Studien zur Geschichtsforschung des Altertums, 3] Kovács Verlag, Hamburg, 1998.*)
KELLER, LÁSZLÓ 174
- Mózes Magyar: a forgotten saint
(*Ivancsó István: Magyar Mózes – liturgikus tiszteletének tükrében. Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1997.*)
MIKLÓS, PÉTER 177
- A new book on the Teutonic Knights
(*Font Márta: A német lovagrend alkonya. JPTE TK Kiadói Irodája, Pécs, 1997.*)
VAJDA, TAMÁS 180
- The 9th-10th-century Magyar looting raids in the eyes of the West
(*Maximilian Georg Kellner: Die Ungarneinfälle im Bild der Quellen bis 1150. Von der „Gens destenda“ zur „Gens ad fidem conversa“. [Studia Hungarica 46.] Schriften des Ungarischen Instituts München, München, 1997.*)
ZIMONYI, ISTVÁN 184
- History in names
(*Benkő Loránd: Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998.*)
WEISZ, BOGLÁRKA 191
- Alberti and the „pictor doctus”
(*Leon Battista Alberti: A festészetről – Della pittura, 1436. Fordította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Hajnóczi Gábor. Balassi Kiadó, Budapest, 1997.*)
VÍGH, ÉVA 194
- Authors 197

Az AETAS történettudományi folyóirat. Megjelenik évente négy alkalommal. Kiadója az AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület. A lap főként történeti tárgyú tanulmányokat, forrásokat, kritikákat, ismertetéseket, interjúkat közöl, de szívesen fogad írásokat a társadalomtudományok más ágaiból is.

* * *

Az AETAS megjelenését döntően alapítványi támogatás teszi lehetővé. Az AETAS több vagy akár egy száma is megrendelhető a szerkesztőség címén. A folyóirat előfizetési díja egy évre 1040 Ft. A lap ára egy szám megrendelése esetén 260 Ft+postaköltség, könyvesboltban 320 Ft.

* * *

Az AETAS-t a szerkesztőség terjeszti. A lap megvásárolható:

Budapest: Magiszter Könyvesbolt, V. ker., Városház u. 1.; Balassi Könyvesbolt, II. ker., Margit utca 1–3.; Eötvös Könyvesbolt, V. ker., Kecskeméti u. 2.; Litea Kft., I. ker., Budavár, Hess A. tér 4.; Írók Boltja, Parnasszus Kft., Andrássy út 45.; Atlantisz Könyvesbolt, V. ker., Váci utca; ELTE BTK könyvtár, Piarista köz 1.; Osiris Könyvesbolt, V. ker., Veres Pálné u.

Szeged: Katedrális Bt.: Sík Sándor Könyvesbolt, Oskola u. 27., Könyv- és Jegyzetbolt, Dugonics tér 12.; Móra Könyvesbolt, Kárász u. 5.; Egyetemi könyvtár, Petőfi S. sgt.; JGYTF Kiadó Jegyzetbolt, Boldogasszony sgt. 6.; Tolkien Könyvesbolt, Kossuth L. sgt. 1.

Miskolc: Fókusz Könyvesbolt, Pátria üzletház;
Bibliofil Kft., Kazinczy Könyvesbolt, Széchenyi u. 33.
Nyíregyháza: Bessenyei György Tanárképző Főiskola jegyzetboltja,
Sóstói utca 31/B
Szombathely: Berzsenyi Dániel, Tanárképző Főiskola jegyzetboltja
Károli Gáspár tér

* * *

Kiadja az AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület
6701 Szeged, Pf. 1179.
Telefon:62/454-000/31-85
e-mail:actas@jate.u-szeged.hu
<http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/actas/>
Felelős kiadó: Deák Ágnes
Olvasószerkesztő: Benkes Réka
Technikai szerkesztő: Lengyel A. Gábor
A borítót tervezte: Szekeres Ferenc
Nyomdai munkálatok: Délmagyarország Könyv-, Lapkiadó
és Nyomdaipari Kft., Szeged.
ISSN 0237-7934

Bolti ár: 320,- Ft

Előfizetőknek: 260,- Ft

... leginkább a forrásoknak kell befolyásolniuk a történészeket, azoknak az emlékeknek, amelyeket megfejtenek. Meg kell érteni és tudni kell értékelni őket, ez pedig olyan erőfeszítést kíván, amire napjainkban nem helyeznek kellő hangsúlyt: ez a mi nagy hátrányunk a száz évvel ezelőtti módszertani iskolával szemben, és így tudnak manapság súlyos tévedések - mint például az „ezredév körüli változások” - elterjedni. Tudjuk tehát - anélkül, hogy naiv pozitivisták lennénk -, hogy minden történész következtetéseket von le, és érveket épít ezen emlékekből, valamint hogy a múlt igaz megelevenítésére tesz kísérletet. Mindehhez eszmékre, sőt egy kis költészetre van szükség. Úgy hiszem, hogy a középkorászok számára a társadalmi antropológia az eszmék nagy tárházát jelenti; sokat köszönhetünk Jacques le Goffnak, aki arra ösztönöz bennünket, hogy még többet merítsünk innen, még ha nem is mindig vagyok meggyőződve annak hasznosságáról, ahogyan ezt ő maga teszi. Ma már nem lehet úgy gondolkodni az etnikai sajátosságokról, a rokonsági kapcsolatokról és az istenítéletekről, mint hajdanán... E területen nagy megújulás tapasztalható, egy lehetséges - sőt már folyamatban levő - nagy fejlődés. Dühös vagyok, hogy az ezredév körüli átalakulás elvesztegeti az időnket. Hagyjunk fel végre vele, és térjünk rá erre a valódi megújulásra!

Beszélgetés Dominique Barthélemyvel számunk 158-162. oldalán.